

Keywords: system of scientific and scientific-pedagogical staff, post-graduate, doctoral, electrical school in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 4.03.2015

УДК 159.9

*Євдокімова О.О., Ламаш І.В.
м. Харків, Україна*

**ДЕФИЦИТАРНА СУБ'ЄКТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК
ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗА РОБОТОЮ І.А.
ЗЯЗЮНА «СВОБОДА ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ УЧІННЯ У
ЦІЛЕПОКЛАДАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ»)**

Одною з провідних ідей академіка І.А. Зязюна, яку він відстоював практично в усіх своїх педагогічних творах, є ідея суб'єктності учня. Саме розвинена суб'єктність дозволяє успішно формуватися як професійним, так і особистісним яностям фахівця. У той же час модернізація системи української освіти проходить в умовах, коли виктимізація особистості в освітньому процесі школи є деструктивною реальністю сучасної педагогічної практики і визначає факт випуску зі стін загальноосвітньої школи значної кількості випускників, що мають низький рівень розвитку особистісного соціально-психологічного потенціалу та високу соціальну незрілість. Ці фактори відіграють істотну роль у блокуванні процесу досягнення необхідного рівня якості освіти.

У вищих навчальних закладах у відкриту заявляють, що сьогодні вузи перші два роки покликані не тільки вирішувати завдання реалізації програм вищої професійної освіти, а й усувати дефекти соціалізації особистості студента, яких вона набула в загальноосвітній школі. Дане положення дозволяє говорити, що вищі професійні навчальні заклади опинилися в проблемній ситуації, що породжена, з одного боку, віктимізацією особистості студента, яку він набув в освітньому процесі школи; а з іншого - зростанням соціальних вимог до вищих навчальних закладів, що орієнтують їх на підвищення якості професійної соціалізації студентів.

У статті «Свобода діяльності суб'єктів учіння у цілепокладанні громадянської активності» І.А. Зязюн зазначав, що в кожній соціальній дії, зокрема й професійно-освітній, можна виокремити два взаємопов'язані і взаємодоповнюючі процеси – адаптацію і

трансформацію, які властиві всім соціальним процесам і які за причиною їх всезагальності можна назвати соціальними метатехнологіями [1, с.48].

Зовнішні щодо особистості впливи, зокрема, й професійна освіта, на думку вченого, з одного боку, прямо впливають на розвиток особистості майбутнього спеціаліста, а з другого – і це головне – створюють розвиваюче середовище, яке стимулює процеси професійного саморозвитку і самореалізації особистості, що дає їй змогу проектувати і прогнозувати подальшу професійну діяльність. Соціальний і освітній вплив ззовні лише створює передумови для вияву механізмів розвитку і саморозвитку, однак лише сама особистість як суб'єкт діяльності здатна розгорнути в собі духовний і професійний потенціал. При цьому виявляються гармонійні і дисгармонійні фази, кризи різної глибини і складності, що породжують і позитивні і негативні новоутворення. Розвиток є результатом цілої системи змін: прогресивних і регресивних, кількісних і якісних, зворотних і незворотних, стабільних і нестійких, спрямованих і холостичних. Процес розвитку ніби пробивається, прокладає собі шлях через численні флуктуації, відхилення, зміни [1, с.51].

У деяких індивідів, зазначав академік І.А.Зязюн, комплекс «ефективної самостійності» розвинений слабо, внаслідок чого для успішного здійснення діяльності доводиться звертатися за допомогою до інших. Часто можна спостерігати як людина не може сама визначити правильність обраного нею способу дій чи оцінити значущість того чи іншого фактору, що впливає на успішність діяльності, не вміє критично проаналізувати одержані результати, тощо, внаслідок чого їй доводиться звертатися за допомогою до інших компетентних людей [1, с.52].

Прогнозуючи несприятливі наслідки нестачі «ефективної самостійності» для розвитку особистості майбутніх фахівців, викликає тривогу втрата стійкості до формування особистісної безпорадності. Виразність суб'єктності може бути представлена як континуум, в нижній частині якого знаходиться низький рівень суб'єктності, а у верхній – високий. Знаходження людини на тій чи іншій точці континууму «особистісна безпорадність - самостійність» є індикатором його рівня суб'єктності, тобто його здатності перетворювати дійсність, а також власну життєдіяльність, керувати своєю діяльністю. Особистісна безпорадність пов'язана з відчуттям себе жертвою, будь то обставини, відносини з іншими людьми, але це самооцінювальна, а не об'єктивна характеристика. Як зазначає Д.А. Цірінг, особистісна безпорадність сприяє віктимізації внаслідок пасивності безпорадної людини, її

підвищеної залежності від інших, схильності до почуття провини, тривожності[3].

Протиріччя між віктимним станом студентів перших курсів і соціальною необхідністю підвищення якості професійної соціалізації випускника вузу, обумовлює необхідність концептуальної переорієнтації педагогічного управління якістю освіти в сучасному вищому навчальному закладі.

У нашій роботі ми розглядаємо віктимізацію особистості як проблему дефіцитарної суб'єктності сучасної молоді. І проблему цю, на думку Г. Оллпорта, К. Хорні, Е. Еріксона, можна вважати як наслідком так і причиною дефіцитарної соціалізації молодого людини.

Суть даної проблеми визначається, насамперед, тим, що якість освітнього процесу характеризується категорією "якість професійної соціалізації особистості". А умовою досягнення цього є інтегрованість особистості студента в інтеракційний механізм освітнього процесу вищої школи. У даній статті ми розглядаємо тільки суб'єктно-особистісні детермінанти студентів як суб'єктів освітнього процесу, які визначають дефектність інтеракційного механізму освітнього процесу вищої школи.

Для вирішення трьох завдань (інтеграція студента в інтеракційну систему освітнього процесу; суб'єктивізація студента в інтеракційній системі освітнього процесу; рефлексивна професійна соціалізація) необхідний адаптаційний особистісний соціально-психологічний потенціал студента. Його тестовий вимір визначає зміст першої частини управлінського алгоритму. Інструментом, що дозволяє провести цей вимір, може бути багаторівневий особистісний опитувальник "Адаптивність", призначений для оцінки адаптаційних можливостей особистості з урахуванням соціально-психологічних та деяких психофізіологічних характеристик, що відображають узагальнені особливості соціального розвитку. В основу методики покладено уявлення про адаптацію як про безперервний процесі активного пристосування людини до постійно мінливих умов соціального середовища і професійної діяльності. Ефективність адаптації багато в чому залежить від того, наскільки реальною людина сприймає себе і свої соціальні зв'язки, точно порівнює свої потреби з наявними можливостями і усвідомлює мотиви своєї поведінки. Спотворене або недостатньо розвинене уявлення про себе веде до порушення адаптації, що може супроводжуватися підвищеною конфліктністю, порушенням взаємин, зниженням інтегративної здібності. Опитувальник містить 165 питань і має наступні шкали: "достовірність" (Д); "Нервово-психічна

стійкість" (НПС); "Комунікативні здібності" (КЗ); "Моральна нормативність" (МН); "Особистісний адаптивний потенціал" (ОАП).

На підставі цього опитувальника виявляються адаптивні групи інтеракційного механізму освітнього процесу. Їх три:

1. Група високої і нормальної адаптації. Студенти цієї групи досить легко адаптуються в інтеракційну систему освітнього процесу, швидко входять у новий колектив, досить легко і адекватно орієнтуються в ситуації, швидко виробляють стратегію своєї поведінки. Як правило, не конфліктні, мають високу емоційну стійкість.

2. Група задовільної адаптації. Більшість студентів цієї групи мають ознаки різних акцентуацій, які в звичних умовах частково компенсовані і можуть проявлятися при зміні діяльності. Тому успіх адаптації в інтеракційній системі освітнього процесу залежить від рівня розвитку психолого-педагогічної компетентності викладача вузу. Ці студенти, як правило, мають невисоку емоційну стійкість. Можливі асоціальні зриви, прояви агресії та конфліктності. Студенти цієї групи вимагають індивідуального підходу в організації їх адаптації в інтеракційну систему освітнього процесу.

3. Група низької адаптації. Студенти цієї групи мають ознаки віктимної організації особистості. Це жертви дефекту соціалізації в освітньому процесі школи. Такі особистості в тезаурусі віктимології освіти позначаються терміном "віктим".

Основними характеристиками, що визначають параметричний вимір особистості віктима, є:

- на рівні самосвідомості - онтологічна невпевненість, головною ознакою якої стає відмова від відповідальності за свою долю і ефективність соціального функціонування;

- на рівні інтрасуб'єктному - особистісна деформація, яка характеризується стабільною тривожністю, що стала рисою особистості, яка, в свою чергу, визначає формування інтрасуб'єктної дезадаптації особистості;

- на рівні інтерсуб'єктному - ескапізм, що характеризується відмовою від вирішення своїх функціональних проблем і важких ситуацій, уходом від цих проблем, що веде до звуження спектра соціальної практики особистості або ж прагнення до соціального інфантилізму і визначає формування інтерсуб'єктної дезадаптації особистості;

- на суб'єктному (інтегративно-особистісному рівні) - соціальна гетерономія, що характеризує жертву дефекту соціалізації як соціально

залежну, яка потребує постійної паттерналізації і персонального управління іншою людиною, яка стає соціальним донором віктима.

За своєю суттю соціальна гетерономія - це функціональна характеристика віктимної організації особистості студента, у якій вкрай низький рівень суб'єктних якостей, що і визначає її залежне становище від інших людей, і постійне перебування в стані екзистенційної фрустрації.

Соціальна гетерономія є інтегративно-особистісною (суб'єктною) характеристикою віктимної організації особистості студента. Оформлення цієї характеристики безпосередньо пов'язано зі ступенем вираженості характеристик самосвідомості, інтрасуб'єктної адаптації та інтерсуб'єктної адаптації. Самосвідомість віктима характеризується дослідниками як онтологічна невпевненість[2].

Онтологічна невпевненість є екзистенційно-феноменологічною характеристикою віктимної організації особистості студента, яка представляє її як особистість, котра переживає свою соціальну безпорадність у реалізації проблем соціальної інтеграції та персональної адаптації. Це переживання своєї вимушеної ізоляції і дефектного спілкування призводить до формування стабільного стану особистої відчуженості в інтеракційній системі освітнього процесу вищої школи.

Деформація особистості за типом деперсоналізації - це втрата значущості свого «Я» для самого себе - виводить на перший план особистість, яку ми визначаємо терміном «соціальний донор». Соціальний донор - це людина, що володіє більш високим адаптаційним потенціалом, і компенсує дефіцити потенціалу соціального функціонування деформованої особистості. У різні періоди життя в ролі такого соціального донора для деформованої особистості виступають різні люди залежно від характеру соціальних завдань, які їй необхідно вирішувати в процесі свого соціального функціонування.

Інший тип деформації особистості - деіндивідуалізація - формується під впливом використаних віктимогенним агентом соціалізації психологічних обмежень проявів особистістю своєї індивідуальності. Це призводить до деформації ставлення до себе. Особистість втрачає здатність усвідомлювати свою ідентичність і це веде до розвитку психічної дезадаптації, яка детермінує формування екстерналізації як специфічної риси особистості, що виявляє атрибуцію її персональної відповідальності за свою долю і свої вчинки.

Деіндивідуалізація деформованої особистості найчастіше виявляється в процесі соціального функціонування у вигляді соціального інфантилізму або консерватизму.

У роботах Г. Оллпорта, К. Хорні, Е. Еріксона даний тип деформації особистості - деіндивідуалізація - розглядається як деструкція людини, і характеризується наступними ознаками: звуження можливості адекватного ставлення до соціальної дійсності; відсутність умінь встановлювати адекватні відносини з іншими людьми; емоційна нестійкість; слабе знання самого себе і нездатність до створення власної філософії життя; небажання нести відповідальність за своє існування; втрата сенсу життя; прагнення до швидкого задоволення своїх потреб при мінімальних витратах зусиль, необхідних для цього.

Деформація особистості за типом деіндивідуалізації призводить до формування неадаптивних суб'єктних відносин, які блокують пізнавальні інтенції особистості та її соціогенез.

Деформація особистості під впливом соціальних обмежувачів педагогічного управління соціалізацією в загальноосвітній школі визначає формування дереалізації, що веде до виключення з системи соціальних відносин, до втрати можливостей реалізувати себе і до формування маргінальної деформації особистості.

Маргіналізація означає втрату ідентичності тієї інтеракційної системи, яка відіграла визначальну роль в житті особистості і відсутність ідентичності, необхідної для інтеграції з новою інтеракційною системою соціального функціонування особистості.

Маргінальна деформація особистості формується через неможливість підтримувати власну ідентичність внаслідок соціальних обмежень і відсутності інтересу до отримання нової ідентичності через дискримінаційний характеру цих обмежень.

Онтологічні профілі конформістської, інфантильної, аномічної і маргінальної деформацій особистості є підставою для опису характеристик дефіциту суб'єктної інтеграції особистості. На підставі аналітичної інтерпретації онтологічних профілів деформації особистості дефіцит суб'єктної інтеграції характеризується наступними ознаками:

1. Деформація "Я-концепції" як продукту самоставлення, внаслідок чого особистість втрачає можливість використовувати конструктивно цей механізм саморегуляції, що веде до неузгодженості цілей, засобів соціального самоствердження особистості студента.

2. Конфлікт між інтрасуб'єктною і інтерсуб'єктною стратегією, яка веде до стагнації адаптаційного конфлікту особистості студента, що блокує утворення енергетичних джерел соціальної активності.

3. Втрата соціальної автономності за рахунок використання всіх чотирьох модифікацій деформації особистості студента як джерело віктимогенної адаптації.

4. Відмова від рефлексії як механізму суб'єктогенеза особистості студента і перехід на ескапізм як стратегію соціальної адаптації.

Дефіцит суб'єктної інтеграції - явище динамічне, що характеризує нездатність особистості студента з дефектом соціалізації до соціально автономного функціонування в якості суб'єкта освітнього процесу вищої школи. А це не тільки дає ключ до розуміння чинників, що знижують потребу самоактуалізації особистості студента через самостійну роботу, але і робить необхідним визначити базовий потенціал особистості для самоствердження як суб'єкта освітнього процесу вищої школи.

Список літератури:

1. Зязюн І.А. Свобода діяльності суб'єктів учіння у цілепокладанні громадянської активності / І.А. Зязюн // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Історія. Філософія. Політологія . - 2010. - Вип. 1. - С. 47-53.

2. Руденский Е.В. Диагностический подход к виктимологической концепции педагогического управления качеством образования [Электронный ресурс] // Медицина и образование в Сибири. Электронный журнал. № 1-2006. URL: http://www.ngmu.ru/cozo/mos/article/text_full.php?id=51 [дата обращения: 02. 03.2015г.

3. Циринг Д. А. Соотношение личностной беспомощности и смежных с ней психологических феноменов/ Д.А. Циринг//Вестник Томского государственного университета. – 2009. – №. 329. – С. 214 – 218.

Bibliography (transliterated):

1. Zjazjun I.A. Svoboda dijaj'nosti sub'ektiv uchinnja u cilepokladanni gromadjans'koї aktivnosti / I.A. Zjazjun // Naukovij visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu. Istorija. Filosofija. Politologija . - 2010. - Vip. 1. - S. 47-53.

2. Rudenskij E.V. Diagnosticheskiy podhod k viktimologicheskoj koncepcii pedagogicheskogo upravlenija kachestvom obrazovanija [Jelektronnyj resurs] // Medicina i obrazovanie v Sibiri. Jelektronnyj zhurnal. № 1-2006. URL: http://www.ngmu.ru/cozo/mos/article/text_full.php?id=51 [data obrashhenija: 02. 03.2015g.

3. Ciring D. A. Sootnoshenie lichnostnoj bespomoshhnosti i smezhnyh s nej psihologichesk ih fenomenov/ D.A. Ciring//Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2009. – №. 329. – S. 214 – 218.

Евдокимова Е.А. Ламаш И.В.

ДЕФИЦИТАРНАЯ СУБЪЕКТНОСТЬ СТУДЕНТОВ КАК ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (ПО РАБОТЕ И.А. ЗЯЗИОНА «СВОБОДА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ УЧЕНИЯ В ЦЕЛЕПОЛАГАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ»)

Рассмотренный в работе феномен дефицита субъектной интеграции характеризует неспособность личности студента с дефектом социализации к социально автономному функционированию в качестве субъекта образовательного процесса высшей школы. Исследование этого феномена не только дает ключ к пониманию факторов, снижающих потребность самоактуализации личности студента через самостоятельную работу, но и делает необходимым определение базового потенциала личности для самоутверждения как субъекта образовательного процесса высшей школы.

Ключевые слова: виктимологический подход, деформация личности, интеракционный механизм образовательного процесса, интегрированность личности студента.

Євдокімова О.О. Ламаш І.В.

ДЕФИЦИТАРНА СУБ'ЄКТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗА РОБОТОЮ І.А. ЗЯЗИОНА «СВОБОДА ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ УЧІННЯ У ЦІЛЕПОКЛАДАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ»)

Розглянутий у роботі феномен дефіциту суб'єктної інтеграції характеризує нездатність особистості студента з дефектом соціалізації до соціально автономного функціонування в якості суб'єкта освітнього процесу вищої школи. Дослідження цього феномену не тільки дає ключ до розуміння чинників, що знижують потребу самоактуалізації особистості студента через самостійну роботу, але і робить необхідним визначення базового потенціалу особистості для самоствердження як суб'єкта освітнього процесу вищої школи.

Ключові слова: виктимологічний підхід, деформація особистості, інтеракційний механізм освітнього процесу, інтегрованість особистості студента

Ievdokimova O., Lamash I.

DEFICITS SUBJECTIVITY OF STUDENTS AS A PROBLEM OF MODERN HIGHER EDUCATION (IN THE WORK BY I.A. ZYAZYUN "FREEDOM OF ACTIVITY OF SUBJECTS OF LEARNING IN GOAL-SETTING OF CIVIC ACTIVISM")

The phenomenon of deficit of subjective integration, considered in the article, characterized by the inability of the student's personality to social functioning as an autonomous entity of the educational process of higher education. The study of this phenomenon not only provides the key to understanding the factors that reduce the need for self-actualization through independent student work, but also makes it necessary to determine the baseline potential of the individual to assert itself as the subject of the educational process of higher education.

Keywords: victimological approach, deformation of the personality, and interactive mechanism of the educational process, integration of student's personality.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015

УДК 37.013.73

*Мищенко В.И.,
Харьков, Украина*

СВОБОДНАЯ, АКТИВНАЯ ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ – ЭПИЦЕНТР СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

По мнению Г.С. Сковороды основная задача философии – сделать человека счастливым. Идеей гуманизма, философии добра, достижения счастья, полноты бытия и самореализации индивидуальности наполнена философия И.А. Зязюна. Разработанная им культурологическая парадигма образования направлена прежде всего на её гуманизацию [4, С. 18]. Новая образовательная парадигма по мысли философа должна нейтрализовать